

ВСЕСВІТНЯ ІСТОРІЯ

УДК 94(439)"13/14":927.73Перені

DOI: [https://doi.org/10.24144/2523-4498.2\(51\).2024.319623](https://doi.org/10.24144/2523-4498.2(51).2024.319623)

ФОРМИ ПРЕДСТАВНИЦТВА (РЕПРЕЗЕНТАЦІЇ) ВЛАДИ НА ПРИКЛАДІ РОДИНИ ПЕРЕНІ У XIV – XV СТ.

Ласлов Зубанич

кандидат історичних наук, доцент, завідувач кафедри історії Угорщини та європейської інтеграції,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: laslov.zubanych@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-3351-0512>

Ігор Прохненко

кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри археології, етнології та культурології факультету історії та міжнародних відносин,

ДВНЗ «Ужгородський національний університет», Ужгород

E-mail: igor.prokhnenko@uzhnu.edu.ua

<https://orcid.org/0000-0002-9100-3914>

Для більш глибокого пізнання минулого дослідникам доступна низка допоміжних (спеціальних) історичних наук. Крім класичних предметів (геральдика, сфрагістика, інсигнологія, генеалогія, архонтологія та ін.), останнім часом у методології історичної науки з'явився ряд нових, сучасних допоміжних наук (історична психологія, мережевий аналіз та ін.). Дослідження родової (сімейної) історії вже з XIX століття відіграє важливу роль в науковому житті Угорщини, водночас завдяки оцифруванню, здійсненому в Угорському національному архіві – Державному архіві та доступним в останній час документам, знову зріс інтерес до вивчення історії родів зі значною історичною спадщиною (та архівними матеріалами). На основі архівного зібрання родини Перені з Нялабу, а також архіву баронів Перені, що знаходиться у Державному архіві Закарпатської області, дослідники можуть отримати відносно точне уявлення про історію роду Перені у XIV – XIX сторіччі. Це важливе ще й тому, що краєзнавча історична наука досі торкалася лише частини історії родини та її видатних особистостей. У ході дослідження ми більш детально зупинимося на ранньому періоді історії родини Перені, пов'язаному з люксембурзьким періодом (1387 – 1437) історії Угорського королівства. Члени родини Перені, які походили з комітату Абауй і які досягли дворянського, а згодом аристократичного статусу, піднялися до найвищого рівня влади завдяки своєму особистому таланту та вірності монарху й стали одними з найбагатших землевласників країни. Під час своїх європейських подорожей (у супроводі короля чи з незалежною дипломатичною місією) члени родини Перені (які належали до найближчого оточення короля Жигмонда) мали змогу познайомитися з різними формами представництва (репрезентації) влади, які вони згодом належним чином застосовували у своєму повсякденному житті та у їхньому ширшому середовищі. Деякі з цих форм збереглися донині, демонструючи діяльність роду Перені, як меценатів культури. Наприклад, герби, якими користувалися члени родини Перені, прикрашали церковні та світські пам'ятки архітектури, печатки та надгробки, демонструючи положення/статус їх носія/володаря в соціальній ієрархії. У результаті археологічних досліджень, крім раніше відомих надгробків із Требішова та Рудабані, нещодавно були знайдені нові в Абауйварі та Королеві.

Ключові слова: Перені, король Жигмонд, герб, комітат, ішпан, барон, Угорське королівство.

Постановка проблеми. Середньовічний феодалізм по праву можна назвати епохою прав і привілеїв, оскільки соціальне розшарування в країнах і формування ідентичності кожної групи в ньому відбувалося навколо привілеїв, наданих монархом. Соціальну групу з однаковими привілеями можна назвати станом. Дворянство, яке становило близько 5 % населення Угорського королівства, було соціальним прошарком, який поряд із королем мав найбільшу політичну владу та статки. Хоча положення Золотої булли (1222 р.) та Tripartitum (Триєдиної книги Іштвана Вербовці 1514 р.) констатували рівноправність знаті, у межах дворянського стану в XIV – XV столітті виявилися значні відмінності в багатстві, що суттєво збільшило вплив аристократії на монарха, а відтак і на країну. Серед них були керівники

комітатів, а також ті, що обіймали державні та придворні посади, які «автоматично» входили до тогочасного уряду – королівської ради. Часто траплялося, що завдяки королівській милості деякі з родин досягали значного зростання як престижу, так і багатства. Чудовим прикладом цього є піднесення родини Перені (або її різних гілок) під час правління Жигмонда I (Люксембурзького), спочатку завдяки їхнім особистим якостям, а потім і службі у супроводі короля. Внаслідок майнової політики короля Жигмонда більше двох третин королівських замків потрапили до приватних рук. Створені таким чином спадкові маєтки могли забезпечити належне матеріальне підґрунтя для представників аристократії для використання інструментів/форм представництва влади як при королівському дворі, так і у своїх власних

резиденціях. Форми приналежності до стану баронів (титули, використання гербів і печаток) за правління короля Жигмонда (1387–1437 рр.) значно розширилися, зокрема шляхом адаптації європейських форм. Можливості соціального представництва були ще більше розширені через світські лицарські ордени (Орден Святого Дьєрдя (1326 р.), Орден Дракона (1408 р.), засновані Анжуйським і Люксембурзьким королями. Під час європейських подорожей монарха та його більш тривалої участі в Констанцькому соборі угорське дворянство привносило в Угорщину європейські зразки. Завершальним етапом формування дворянства стала стаття XXII закону від 1498 р., в якій перераховано аристократичні роди (38 дворян і 2 родини поіменно), які були зобов'язані виставляти військові формування під своїм прапором (бандерою).

У нашому дослідженні ми маємо на меті прослідкувати та проаналізувати ранню історію дворянського роду Перені, а також дати аналіз різних форм репрезентації влади (герби, печатки, оздоблення будівель, надгробки/епітафії) на основі наявних предметів пам'яток і документів Угорщини.

Мета статті полягає в тому, щоб на прикладі родини Перені розглянути різні форми суспільно-політичного розвитку дворянства в середні віки, спираючись на наявні дані, простежити розвиток кар'єри, впливу й участі представників роду Перені на державну політику в XIV–XV ст., дати аналіз матеріальним пам'яткам, що представляють владу, а також дати оцінку їх художньої та історичної цінності.

Стан вивчення проблеми. За останні десятиліття в угорській історичній науці розпочалася переоцінка діяльності короля Жигмонда (Люксембурзького) [Bárány, 2004, 2013, 2014, 2019; Jékely, 2014], опубліковано багато джерел про його міжнародну діяльність, паралельно з цим молоде покоління істориків почало вивчати діяння членів нової аристократії, яка піднялась на щаблі влади завдяки вірній службі королю [Novák, 2014, 2018, 2019, 2020]. Важливим джерелом дослідження є документи, які були опубліковані у монографіях та статтях з історії Угорського королівства [Zubánics, 2010, 2016, 2020; Зубанич, 2012, 2013 а, б, 2014 а, б], про історію Земплінського [Szirmai, 1804] та Угочанського комітату [Szabó, 1994]. У ході дослідження були використані неопубліковані [ДАЗО, 1, 2, 3, 4, 5, 6; MNL OL, 1, 2, 3, 4, 5, 6] та опубліковані [PCSO, 2008; C. Tóth, 2006; Wagner] архівні джерела, матеріали сімейної історії Перені [Horváth, 1908; Kobály, 1999, 2001; Komáromy, 1894, 1895, 1896, 1900, 1901; Csátary, 1993], історії державної влади [Fallenbüch, 1988; Zsoldos, 2017], історії соціально-економічних відносин [Acsády, 1897; Magyarország birtokviszonyai, 1990; Úr és paraszt..., 1941; Міговк, 2023; Міговк, Зубанич, 2023], матеріали спеціальних історичних дисциплін [Bárczay, 1897; Csérgeő, Csoma, 1888; Engel, 2001; Nagy, 1862; Однороженко, 2011], матеріали археологічних розкопок [Prohnenko, Mojzsesz, Zsilenko, 2013; Прохненко, Жиленко, Мойжес, 2016, 2018; Prohnenko, Zsilenko, Buzás, 2016], в яких знайдено багато джерел, які пов'язані з історією та видатними представниками родини Перені в середньовіччі.

Виклад основного матеріалу. Родина, що

походить із комітату Абауй, та історію якої можна простежити з XIII ст., у XIV–XVI ст. була домінуючим «кланом» угорської аристократії, її члени носили державні та придворні сани, а також володіли значними маєтками, більшість з яких була зосереджена в Північно-Східній Угорщині. Після вимирання двох основних гілок (ріхнівської та теребеської) про представника молодшої (нялабської) гілки (Габора Перені, головного королівського комірника – *magister subiculariorum*) король Уласло II у своїй грамоті від 26 січня 1505 р., виданій в м. Буді, зазначає, що: «з моменту прибуття короля в країну, він (тобто Габор Перені) супроводжував його та двір, а також служив в окремих посольствах» [Tringli, 2008, old. 345–346], тому король надав йому та його нащадкам право користуватися печаткою з червоного воску (тобто підтвердив їх приналежність до баронського стану). Перені – єдина родина, для якої наразі не маємо грамоти про дарування титулу чи підвищення у рангу, яка була б видана у період після 1526 р. Водночас завдяки нялабському сімейному архіву (який зберігається в Угорському національному архіві), ми маємо доступ до вельми значного гербового матеріалу. Розгалужена мережа зв'язків між трьома гілками роду, а також державні та придворні посади, які обіймали його представники, викликали важливий попит у владній репрезентації, де родовий/сімейний герб відіграв помітну роль. У цей період увійшло в повсякденне користування зображення відомого усім розширеного герба родини, розділеного на чотири поля.

У суспільній свідомості закарпатців родина Перені асоціюється насамперед із містом Нодьсевлюш (тепер Виноградів), проте коріння роду слід шукати в селі Перень Абоуйського комітату. Походження роду та його першого відомого представника – Орбана досі оповите невідомістю. Історик та архіваріус Андраш Комаромі, один із дослідників архіву Перені, зазначає: «Наші автори історії родоводів ... погоджуються з тим, що рід Перені, який виник на початку Анжуйського періоду, і який став відомим під час правління (короля) Жигмонда та, до поразки під Могачем, процвітав у трьох гілках, походить від Орбана (з) Добоша, який від короля Ендре III близько 1292 року отримав у дар село Перень, розташоване в комітаті Абауй, неподалік від Кошио (тепер місто Кошиці)» [Komáromy, 1899, old. 2–3]. Оскільки оригінал грамоти не зберігся, фахівці можуть лише висувати свої гіпотези щодо її змісту. Водночас на думку Комаромі, прислівник Добоші (de Dobos) однозначно слід відкинути, оскільки це, ймовірно, «вставка» пізніших генеалогів, яка виникла у зв'язку з володінням маєтком Надьдобош у комітаті Сатмар [Komáromy, 1899, old. 2–3.; Novák, 2018, old. 24].

Починаючи з 1316 р., сини Орбана вже постійно зустрічаються у документах як Перені (de Purven, Pirin, Perweyn), тому цілком імовірно, що поселення в комітаті Абоуй було родовим маєтком, яким пізніші нащадки володіли спільно. Комаромі на підставі подібних назв/прізвищ у Вародійському реєстрі (збірник судових рішень 13 ст.) (*Perven, Perrin, Perin/Perun*), припускає, що як власне ім'я та назва володіння Перені походить з території, де оселилися

прибулі народи – гості (*hospes*). Знатну особу зі схожим іменем Пірін ми зустрічаємо в комітаті Спіш. Так само існує багато припущень щодо походження Орбана, а саме, на думку фахівців, він міг бути саксонського (німецького) або латинського (італійського) походження [Komáromy, 1899, old. 4-6., Novák, 2018, old. 9]. На думку Іштвана Трінглі, іншого упорядника та дослідника архіву Перені [Tringli, 1992, old. 176], хоча всі сини Орбана носили прізвище Перені. Їх крім прізвища нічого не зв'язувало. Члени роду, розділені на три гілки, йшли різними життєвими шляхами, і ніщо їх не пов'язувало, крім спільного предка. Тому в середні віки рід Перені слід розглядати не як одну родину/сім'ю, а як три окремі. Такої ж позиції дотримується й Адам Новак [Novák, old. 2018], який більш детально вивчав історію теребеської гілки Перені. Розширення володінь Перені починається в епоху олігархів (провінційних володарів), їхня перша власність географічно перебувала під владою магната північно-східної частини країни Омодея Аба. Після вбивства Омодея Аби в м. Кошшо та після битви під Розгоні (1312 р.) дрібне та середнє дворянство регіону виступило на боці короля Кароля Роберта.

Син Орбана «Перені», Янош (*засновник баронської гілки*) разом зі своїм братом Міклошем у 1316 р. ще перебував на службі у сина Омодея Аби — Ласло, а потім перейшов на королівську службу і приблизно в 1317 р. загинув у боротьбі проти Матея Чака. Баронська гілка, яка походить від сина Орбана Яноша, фігурує в історичній літературі як нялабська, молодша, або Малий Перені (представники цієї групи живі й сьогодні). Володіння, які вони придбали пізніше, в основному були розташовані в комітатах Земплін (Нодьіда) та Угоча (Нялаб і Нодьсевлюш).

Син Орбана Міклош (I) (*засновник рихнівської гілки*) досяг більш значної кар'єри, як член «фамілії» (оточення) палатина Філіпа Другета, став віцеішпаном (*заступник ішпана, керівника комітату*) комітатів Спіш та Уйвар. У 1319 р. Міклош отримав маєток Кабала в комітаті Шаріш як королівський дар, за яким слідували ще кілька інших у комітатах Спіш, Шаріш і Саболч. Міклош Перені зробив дуже серйозну кар'єру в провінції Другетів, яка охоплювала кілька комітатів Північно-східної Угорщини: спочатку він був королівським суддею (*iudex curie*), а між 1323 і

1327 рр. також обіймав посаду палатинського (*надорського*) судді (*viceiudex palatini*) [Zsoldos, 2017, old. 119–137]. Пізніше, з 1329 по 1334 рік, Перені обіймав також саму посаду в уряді палатина Віллерма Другета. Деякі видання пишуть про нього, як про ішпана (*comes Nicolaus de Perwen*) і навіть приписують йому придворну посаду (стольник), однак цей титул (*comes*), ймовірно, стосувався його посади як судді. Востаннє він згадується живим у документах у 1352 р.

Син Міклоша – Міклош (молодший) піднявся вже вище соціальною драбиною, оскільки в документах фігурує як ішпан комітату Бігор і як кастелян замку Шойомкев. Після смерті Віллерма Другета в 1342 р. король Лайош I ліквідував колишню провінцію Другетів і поставив своїх людей на чолі комітатів. Члени родини Перені стануть кастелянами замку Дюшд'єрі, що потрапив у володіння королеви, а потім самого короля.

Представник третьої гілки, що походить від сина Орбана Іштвана (I), яка згадується як палатинська (*надорська*), або як представник старшої чи теребеської гілки – від назви їх центрального маєтку. Представники цієї гілки досягли найвищого щабелю станової ієрархії та багатства, ставши сьомою найзаможнішою родиною в країні наприкінці Середньовіччя. У сина Орбана – Іштвана було троє синів (Петер, Імре та Андраш) й одна дочка. Син Іштвана – Петер, зробив успішну кар'єру при дворі короля Лайоша I: у 1359 р. він був придворним лицарем, пізніше кастеляном замків Регец і Чейте, ішпаном комітатів Абоуй, Туровц і Боршод. Після смерті короля Лайоша він також був кастеляном замків та одночасно ішпаном. У результаті своєї королівської служби він володів майже 100 портами в комітатах Абоуй і Земплін. Однак фінансове і соціальне піднесення родини Перені можна віднести до правління Жигмонда I (Люксембурзького).

Представники всіх трьох гілок роду займали важливі державні та придворні посади (уряди), а за свої заслуги отримували в дар значні маєтки. За світською архонтологією між 1301 і 1457 роками, складеною Палом Енгелем [Engel, old. 2001], принаймні один із членів родини Перені завжди знаходиться серед королівських баронів (*barones regni*), або в найближчому оточенні короля.

№:	Ім'я, прізвище	Посада	Роки служби	Інші посади
Посади державного рівня (державні уряди)				
1	Імре Перені	палатин (<i>palatinus, comes palatinus</i>)	(1504 – 1519)	ішпан комітату Абоуй
2	Петер Перені	мачванський бан	1397, 1400 – 1401	ішпан комітатів Унг, Земплін, Сотмар, Угоча, секельський ішпан
		головний крайовий суддя (<i>judex curiae regiae</i>)	1415 – 1423	
3	Міклош Перені	северинський бан	1390 – 1391	
4	Імпе Перені	таємний канцлер	1405 – 1418	
5	Янош Перені	головний королівський казначей (<i>tavernicorum regalium magister</i>)	1438 – 1443, 1445 – 1458	ішпан комітатів Земплін, Абоуй

<i>Придворні посади (придворні уряди)</i>				
6	Міклош Перені (ріхної)	головний королівський конюший (<i>agazonum regalum magistri</i>)	1417 – 1420	суддя куманів та ясів
7	Міклош Перені (потокі)	головний королівський конюший (<i>agazonum regalum magistri</i>)	1420 – 1428	ішпан комітатів Мараморош, Тренчен, Земплін, Нітра, капітан річки Ваг
8	Міклош Перені	головний королівський виночерпій/чашник (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1387 – 1390	кастелян замку Дюшд'єр, ішпан комітатів Абауй, Земплін
9	Янош Перені	головний королівський виночерпій/чашник (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1390 – 1396	ішпан комітату Абоуй
10	Імре Перені	головний королівський виночерпій/чашник (<i>pincenarum regalum magister</i>)	1397 – 1404	ішпан комітатів Абоуй, Боршод
11	Іштван Перені	головний королівський стольник (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1431 – 1437	ішпан комітату Земплін
12	Янош Перені (старший)	головний королівський стольник (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1431 – 1437	ішпан комітату Земплін
13	Міклош Перені (кромпахський)	головний королівський стольник (<i>dapifenorum regalum magistri</i>)	1437	

Окрім своїх державних і придворних посад, Перені обіймали посади ішпанів (*керівник комітату, якого призначав король*) кількох комітатів одночасно, але безперервність можна знайти насамперед у випадку комітатів Абоуй, Земплін, Угоча та Мараморош. Це, мабуть, можна пояснити ще й тим, що більшість їхніх маєтків знаходилась у цих комітатах. Крім того, деякі члени родини обіймали посади ішпанів у комітатах Спіш, Шарош, Сатмар, Тренчен, Унг, а також виконували обов'язки секельського ішпана (у Трансильванії).

Кілька членів родини Перені відіграли важливу роль у придушенні повстань проти правління Жигмонда. Зміцнивши своє панування в Угорщині, Жигмонд I перевів увагу на здобуття традиційної люксембурзької спадщини – у рамках цього в 1410 р. йому вдалося бути обраним королем римським. Жигмонд (і його найближче оточення) кілька разів залишав Угорщину. У 1412 – 1419 рр. він спочатку перебував у Північній Італії, де вів переговори про ліквідацію розколу в Католицькій церкві, та в результаті його дипломатичних зусиль у листопаді 1414 р. в імперському місті Констанц був скликаний Вселенський собор. Перед початком собору в м. Ахені

він був помазаний «королем римським». На Констанцькому соборі король і його оточення перебували з грудня 1414 по червень 1415 року, а потім влітку 1415 р. вирушили на переговори до арагонського міста Перпіньян. Король Жигмонд на весні 1416 р. на запрошення французького короля Карла VI прибув до Парижа, де взяв на себе роль посередника між англійцями та французами у відновленій Столітній війні. Потім, 16 серпня в Кентербері він досяг угоди з англійським монархом Генріхом V [Bárány, 2004, old. 1346–1361]. 27 січня 1417 р. Жигмонд знову прибув у Констанц, де був обраний новий папа католицької церкви Мартін V.

Наступна значна закордонна подорож Жигмонда Люксембурзького відбулася влітку 1430 р. Спочатку він провів імперський рейхстаг у Нюрнберзі, потім у листопаді 1431 р. в Мілані він був коронований королем Італії. Його імператорська коронація відбулася 31 травня 1433 р. в соборі Святого Петра в Римі. Між жовтнем 1433 і травнем 1434 р. він перебував на Базельському соборі. За свідченнями документів, що збереглися, у коронації в Ахені брали участь таємний канцлер (терebesький) Імре Перені (син Петера) та головний королівський конюший

Міклош Перені (син Міклоша). На Констанцькому соборі були присутні Янош Перені (син Імре), таємний канцлер (теребеський) Імре Перені (син Петера), теребеський Іштван Перені (син Імре), (потокський) Міклош Перені, головний королівський конюший Міклош Перені (ріхносський), королівський суддя Петер Перені (нялабський), головний королівський конюший Іштван Перені (син Імре). На імператорському вінчанні у Римі монарха супроводжував (теребеський) стольник Іштван Перені (син Імре).

Під час своїх європейських «турне» представники угорської аристократії не тільки познайомилися з тамтешніми культурними цінностями та формами представництва, а й перейняли більшість із них. Серед яких важливу роль відігравали герби, як неодмінні аксесуари придворної та лицарської культури. Розвиток угорської геральдики можна пов'язати з правлінням королів Анжу, перша відома грамота була видана у 1326 р. Карлом Робертом. Однак перша грамота, на якій повністю зображено подарований герб, була видана канцелярією короля Жигмонда 16 жовтня 1398 р. Наприкінці XIV століття іноземні канцелярії почали випускати кольорові гербові грамоти, і незабаром вони були перейняті та в Угорщині. Масова видача такого роду грамот почалася в 1414 р., коли Жигмонд, як римський король, з'явився на Констанцькому соборі у супроводі угорської знаті. У період між засіданнями собору відбувалися лицарські турніри, й угорська знать не бажала відставати від своїх сучасників за репрезентацією. Герби присутніх на соборі угорських вельмож були зафіксовані в численних гербових альбомах. Один з таких є Рішенальська хроніка [Jékely, 2014, old. 357–372], до якої включено кілька угорських дворянських гербів. Такі ж герби можна знайти в колекції гербів Конрада Грюнеберга [Jékely, 2014, old. 357–372]. На Констанцькому соборі вражаючи герби були представлені в Португальському кодексі, відомому як Livro de Arautos [Jékely, 2014, old. 357–372]. Він також містить герби чотирьох членів родини Перені.

Походження герба родини Перені досі невідоме. Відповідно до класичного геральдичного опису, на гербі зображено уявну істоту – людину-орла. Оскар Барцої у своїй праці під назвою «Довідник з геральдики» пише: «Людина-орел» (*Adlertmann*) – надзвичайно рідкісна фігура. Сейлер називає емблему родини Пера, що зображає голову бородатого чоловіка на крилатих ногах, унікумом. У нашій країні цю емблему можна побачити в гербі Перені» [Várcsai, 1897, old. 152–153.]. Можна припустити – через значну схожість – що предок Перені, Орбан, міг бути якимось чином пов'язаний із родиною Пера з Каринтії. Оригінальний герб: «у синьому полі, на золотій короні з листям, між двома вертикальними, чорно-опереними крилами й озброєними золотими кігтями орла стоїть натуральна людська голова з чорним волоссям, довгою, загостреною бородою і чорною косою. Фігура герба є одночасно надшоломником» (рис. 1). Цей герб можна побачити також у святині собору Св. Єлизавети в м. Кошшо, яку описав Йозеф Чома. Тут ви можете побачити 17 гербів, у тому числі символ родини

Перені: «на синьому полі щита на увінчаній ліліями короні стоїть повернута вліво, розкинувши ноги довгокрила, довгохвоста фігура птаха з бородатим людським обличчям» [Csoma, 1889, old. 22]. Як зазначає Йозеф Чома, спотворення опису герба пов'язане з тим, що його описувачі не знають/розуміють значення оригінального герба (у нашому випадку людини-орла). Цей коментар експерта можна простежити до того факту, коли Іван Надь також надає неправильний (спотворений) опис у своїй роботі, яка представляє історію та герби родин Угорщини: «Його герб, як показує гравюра вище, являє собою щит, поділений на чотири поля, у 1-му і 4-му червоних полях коронована сирена або чудовисько з головою коронованої людини або чудовисько з риб'ячим хвостом на короні; на 2-му і 3-му синіх полях здіблений коронований лев. Щитотримач – принаймні в епоху палатина Імре Перені – крилатий янгол» [Nagy, 1862, old. 237].

На ту саму загальну помилку у своєму дослідженні посилається Ласло Фейерпатакі, представляючи дьендешський альбом із гербами, де зазначає: «Навряд чи знайдеться герб, чия – за загальним визнанням – своєрідна і трохи незрозуміла давня форма, через брак розуміння, виявляє стільки варіацій і навіть дуже різного зображення, як у Перені. Родова фігура (у синьому полі на короні з золотими листям, між двома орлиними крилами з чорним прямостоячим пір'ям і золотими кігтями, повернута вправо голова чоловіка з гривною волосся та гострою бородою, нахиленою вперед), в баронському гербі стала сиреною з коронованими крилами, а в описуваному – червоним птахом із людським обличчям» [Fejérpataky, 1888, old. 177].

Виходячи з вищесказаного, можна зробити висновок, що описані нами класичний (давній) і розгорнутий герби є геральдично правильними варіантами. Класичні зображення ми знаходимо у вже згаданих книгах гербів, створених на Констанцькому соборі, з тією різницею, що в них герб (людина-орел) парить, тобто в щиті немає відкритої золотої корони (рис. 2 і 3). Пізніше цей герб був змінений на герб з чотирьох частин для теребеської та нялабської (баронський) гілок: «первісний герб, повернутий праворуч у 1 і 4 полях, і золотий лев, коронований або некорований у червоному 2 і 3 полях» (рис. 4).

У своїй роботі про історію теребеської гілки родини Перені Адам Новак стверджує, що до 1458 р. гербова фігура у випадку родини Перені вважалася єдиною, а значною зміною стала тільки заміна сторін (поворот гербової фігури). Подальша модифікація герба Перені пов'язана з палатином Імре Перені, який у 1515 р. був одним з укладачів династичного договору між Габсбургами та Ягеллонами. Згідно з договором, угорський і чеський престолонаслідник Лайош був заручений з онукою імператора Максиміліана (I) Габсбурга – Марією, а Анна Ягеллонка мала стати дружиною одного з його онуків (Карла, або Фердинанда). На думку деяких дослідників, Імре Перені дізнався про таємні пункти договору лише після його підписання і протестував королю в Пожоні (нині Братислава) від імені станів королівства. Щоб переконати палатина у своїх «благих намірах», Уласло

II подарував йому замок і маєток Шіклош, а імператор Максиміліан підвищив його до рангу князя Священної Римської імперії грамотою від 27 вересня 1517 р. в Бадені. Імператорська грамота далі розширила герб Перені: «*Старовинний герб включено до серцеподібного щита, на 1-му та 4-му червоних полях якого зображено золотий лев, повернений праворуч із золотою короною, на 2-му та 3-му червоних полях - золотий гарпій (грифон), повернений праворуч що тримає відкриту золоту корону, на його ший висить срібна стрічка з написом з обох боків: MСММ (Maximī caesaris Maximilianī tūnus)*» (рис. 5). Щит тримає янгол, одягнений у коштовні, позолочені шати. Нашоломники: праворуч – золотий лев, повернутий ліворуч, праворуч – золотий грифон, що тримає золоту корону, повернутий праворуч. Навколо щита намет праворуч і ліворуч з червоно-синім фоном (рис. 6). Однак сам Імре Перені ніколи не користувався цим гербом на своїх символах влади (на своїй печатці палатина держави).

Одним із важливих елементів репрезентації влади є використання гербів на печатках. До другої половини XIV ст. символами, яких ще і сьогодні можна вважати гербами, володіли лише вельможі, серед яких ті, хто мав високі державні сани (палатин, головний крайовий суддя, воєвода, бан), і як такі, могли видавати (судові) грамоти, засвідчені власною печаткою. Ці печатки можна розділити на три групи:

1) на печатках використовувався власний родовий символ чи герб, а займана посада вказувалася лише написом на печатці;

2) поєднання родових гербів з символікою державної влади;

3) замість власних родових гербів використовувалися символи державної влади.

Члени родини Перені, які обіймали державні посади, користувалися печатками, які можна віднести до першої групи, де на печатці був зображений родинний герб (простий або розширений), а на посаду вказував напис латинською мовою. Кілька таких грамот збереглося в Угорському національному архіві, ми представляємо деякі з таких печаток, які збереглися в хорошому стані:

1) Печатка мачванського бана (з 1393 р.), секельського ішпана (пізніше королівського судді) Петера Перені (рис. 7).

2) (третя) печатка королівського комірника/скарбника Яноша Перені (сина Імре) (з 1439 р.), за описом: «*кругле поле з трираменним дзеркалом, відокремленим окремою суцільною лінією, з родовим гербом, повернутим праворуч, на шоломовому орнаменті (нашоломнику) на турнірному шоломі розвернутого в праву сторону, з підбиттями намету з обох боків. Зірчастий орнамент на переломах полів нашоломника. Кільце, облямоване з обох боків суцільною лінією з готичним мінускульним текстом: [+] s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri • tauarnicor(um)* (печатка комірника/казначея Яноша Перені)» (рис. 8).

3) (четверта) печатка (з 1452 р.) королівського комірника Яноша Перені (сина Імре), згідно з описом: «*родовий герб, що стоїть на трипроменевої короні в круглому полі, повернутий праворуч. У крузі*

облямований з обох боків суцільною лінійною облямовкою готичний мінускульний текст: s(igillum) • iohannis • de • peren • magistri tauarnicor(um)(печатка комірника/скарбника Яноша Перені) (рис. 9).

Печатка палатина Імре Перені на грамоті 1505 р. (рис. 10) та його перстнева печатка на грамоті 1517 р. (рис. 11). На обох типах печаток бачимо розділений на чотири поля герб з традиційним чоловіком-орлом та з левами, щит тримає ангел із хрестом на голові. Обрамлюючий напис: „*S D EMERICI * DE PEREN * COMITIS ET PALA * RE VN*” (печатка ішпана та палатина У(горського) К(оролівства) пана Імре Перені).

Крім використовуваних раніше репрезентативних елементів (користування печатками), герби з'являються в Угорщині на надгробках і на різних декоративних елементах будівель, ймовірно, через європейський вплив. Відомі кілька надгробків із червоного мармуру цього періоду, серед яких також надгробки представників родини Перені:

1) Надгробок таємного канцлера Імре (II) Перені. Більший і менший уламок надгробка були знайдені в 1969 р. серед руїн монастиря Паулінів у Фелшенярад. Його матеріал – червоний мармур, зараз він знаходиться в Музеї ім. Отто Германа в Мішкольці (Угорщина): його шрифт – готична мінускула (з прописною літерою) (рис. 12).

2) Надгробок стольника Іштвана (II) Перені. Ймовірно, його теж встановили у монастирі Фелшенярад, але зараз його можна побачити вбудованим у східну стіну реформатської церкви в Рудобаня (Rudabánya, Угорщина). Нижня частина з написом навколо відсутня. Його матеріал – червоний мармур, його шрифт – готична мінускула (з трьома прописними літерами) (рис. 13).

3) Надгробок стольника Яноша (II) Перені виготовлений у 1438 – 39 рр. Матеріал – червоний мармур, шрифт – готична мінускула (11 прописних літер). Нині він знаходиться в римо-католицькій церкві в Тевкетеребеш (*Trebišov*, Словаччина) (рис. 14).

На всіх трьох надгробках зображено традиційний герб Перені – профіль бородатого чоловіка з п'ятикутною короною з ліліями, що виростають з неї, з обличчям фігури, повернутої праворуч, із пазуристими крилами, орлиними ногами, що визирають з-під ший, із заплетеною назад косою. На надгробку головного королівського стольника Іштвана Перені (II) поруч з Орденем Дракона (*Societas Draconistarum*) можна побачити емблему Арагонського ордена Канна (двовухий глечик/ваза із трьома гілками квітів), а на надгробку Яноша (II) ці малюнки супроводжуються іншою інсигнією – т. зв. SS-ланцюжком або комірцем династії Ланкастерів. Ці останні придворні сановники отримали під час супроводу свого короля в Арагону та в Англію від тамтешніх правителів.

Під час археологічних розкопок останніх років виявлено багато нових знахідок, серед яких також є й ті, що пов'язані з родиною Перені. При розкопках реформатської церкви в Абоуйварі (Абауйвар, Угорщина) у 2008 – 2009 рр. було знайдено надгробок із туфу із зображенням герба Перені, який, згідно з написом, вшановує пам'ять Петера Перені, який помер

26 червня 1403 р. Археологи, які проводили розкопки, припускають, що надгробок міг бути виготовлений пізніше, у другій половині XV ст., щоб позначити могилу головного крайового судді, секельського ішпана Петера Перені, й у випадку якого каменяра помилково пропустив цифру, що означає десятиліття. Текст напису: „*hic est sepultus magnificus vir dominus petrus de pereen feria VI p(ro)xi(m)a ante festum visitat[i]o[n]is anno domi[ni] 14tercio*” [Rácz, Héczey-Markó, 2013, old. 3]. Інша подібна знахідка була виявлена під час археологічних розкопок у замку Нялаб у Королеві (Україна) у 2015 році. За описом, який підготували Ігор Прохненко та Марія Жіленко: «із шару нижче 1 горизонту – два фрагменти не дуже великого, але масивного (60,02 кг) червоного мармуру, ймовірно, верхня частина надгробка, що зображає чоловіка у повний зріст у шоломі, і який спирається на лежачого лева» [Prohnenko, Zsilenko, Buzás 2016, old. 8]. Порівнюючи його з різними подібними надгробками, експерти дійшли висновку, що надгробок Перені в замку Нялаб, ймовірно, датується останнім десятиліттям XV століття, зразки якого могли бути виготовлені в королівській майстерні скульптур (рис. 15).

Герб Перені, як засіб репрезентації влади, є повторенням зображення на центральних будівлях маєтку родини: у замку Шарошпатак (рис. 16), замку Шіклош (рис. 17) і в замку Нялаб у Королеві (рис. 18–19). Їх можна побачити насамперед на фасадах будівель, на різьблених колонах, а також на камінних балках і пічних кахлях. У більшості випадків використовується давній, простіший герб, а герб із чотирьох полів палатина Імре Перені, переважно зустрічається у нових надбаннях (Шарошпоток і Шіклош). Незважаючи на різні перебудови, проведені у замку Шіклош, зберігся герб, виготовлений італійськими каменярами, на якому зображено

кучерявого юнака з рогом достатку та з гербом Перені та датою 1515. Від вигравіруваного напису залишився текст: *EMERICUS DE PERE /// ABAWIVARIENSIS REG///*. (В оригіналі: Emericus de Perényi Comes Comitatus Abaujvariensis, Regnum Hungariae Palatinus – Імре Перені, спадковий феїшпан комітату Абоуй, палатин Угорщини). Іншою важливою пам'яткою з Шіклоша є камінь із гербом, висіченим із сірого вапняку та вигравіруваними написами. Під традиційним гербом Перені є такий напис: *MILIT DEUS MISERICORDIAM SUAM SUPER ME ETORIPUIT ME DE MEDIOCATULI LEORUM DORMIVI CON TURBATUS* (Бог послав своє милосердя і визволив мене від левів, коли я спав у страху і тривозі.)

Висновки. Хронологічний період середньовічної Угорщини, який розпочинається з XIV ст., називаємо епохою «змішаних» королівських династій (Анжу, Люксембург, Габсбург, Ягеллон, Гуняді). Характерним для епохи було те, що майже кожен монарх під час правління намагався спиратися на нову, лояльну йому аристократію, особливо після того, як король Жигмонд, який на початок свого правління мав відносно слабку соціальну базу в Угорщині, зміцнив свою владу, сприяв зміцненню кар'єри кількох баронських родин. Серед них був і рід Перені з комітату Абоуй, який досяг соціального статусу й багатства завдяки лояльності до короля та особистим якостям своїх членів. Через свого короля вони проникли в європейську «велику політику», ба більше, на знак визнання своїх заслуг вони стали членами кількох європейських (англійського, арагонського) лицарських орденів. Сім'я Перені мала значний вплив на розвиток культури через центри своїх маєтків у комітатах Земплен і Угоча, ставши прикладом для наслідування серед представників середньої знаті. У своїх володіннях із центром Сентміклош Перені відіграли важливу роль у заселенні земель верхнього басейну річки Латориці та створенні мережі поселень.

Список використаних джерел

Джерела:

Неопубліковані:

Державний архів Закарпатської області (далі ДАЗО 1). Сімейний фонд баронів Перені. Копія декрету короля Угорщини Максиміліана про дарування почесного звання і титулу барона королівському наміснику Емеріху Перені і його спадкоємцям, ф. 60, оп. 1, спр. 7, 1 арк.

ДАЗО 2. Сімейний фонд баронів Перені. Збірник документів поміщицьких родин Перені, Добо, Меліт, Турзо, що зберігаються в архіві Пожоньської капітули, 1521 – 1728 pp., ф. 60, оп. 1, спр. 9, 3 арк.

ДАЗО 3. Сімейний фонд баронів Перені. Листи Габора Перені до дружини Катерини Шалгаї з економічних питань, ф. 60, оп. 2, спр. 25, 3 арк.

ДАЗО 4. Сімейний фонд баронів Перені. Протокол розгляду спору про майно між членами сім'ї Перені, 27.10.1625 р., ф. 60, оп. 4, спр. 9, 1 арк.

ДАЗО 5. Наджупан Угочанської жупи. Опис майна, який овдовіла Ганна Корніш передала своїй дочці Єлизаветі Перені, 1680 р., ф. 674, оп. 8, спр. 79, 3 арк.

ДАЗО 6. Наджупан Угочаскої жупи. Список документів сім'ї Перені, що знаходяться в архіві егерської капітули, 1651 – 1665 pp., ф. 674, оп. 13, спр. 12, 1 арк.

Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban MNL OL 1), P 537. A Perényi család levéltára. A család egészét érintő iratok. Rokon családok (Szaniszlóffy, Báthory, Czobor, Kállay) iratai, 1553 – 1852.

MNL OL (2), P 1963. A Perényi család levéltára. Birtokjogi és birtokgazdálkodási iratok, 1541 – 1882.

MNL OL (3), P 1967. A Perényi család levéltára. Családtagok iratai, 1539 – 1863.

MNL OL (4), P 1968. A Perényi család levéltára. Országos jelentőségű iratok, 1633 – 1869.

MNL OL (5), P 1969. A Perényi család levéltára. Missilesek, 1612 – 1875.

MNL OL (6), P 1971. A Perényi család levéltára. Rokon és idegen családok (Báthory, Csáky, Czobor, Forgács, báró Horváth, gr. Károlyi, Kornis, Kosztruba, Maksay, báró Sztojka, Huszár, Thurzó) iratai, 1529 – 1845.

Опубліковані:

A Perényi család oklevéltára, 2008. Közzéteszi Tringli István. Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 509 old.

C. Tóth, Norbert, 2006. Ugocsa megye hatóságának oklevelei 1290–1526, Budapest: A MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa, 123 old.

Carolus, Wagner. Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum quae jam interciderunt I–IV. (Posonii, Pestini, Lipsiae, 1802). [Online]. Доступно: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_AltalanosCsaladtortenet_CollectaneaGenealogicoCarolusWagner/?pg=0&layout=s.

Szirmai, Antonius, 1804. Notitia historica comitatvs Zempleniensis, Budae, 371 old.

Література:

Acsády, Ignác, 1897. Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. Értekezések a Történelemtudományok Köréből XVI. Kötet, Budapest: MTA, 81–148. old

Bárány, Attila, 2004. Zsigmond király 1416-os angliai kísérete, Aetas 19., 3–4. szám, 5–30. old.

Bárány, Attila, 2013. A fejedelmi lovagrendek hatása a magyar bárói társadalomban. A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok (szerk. Papp Klára, Püski Levente), Debrecen: Speculum historiae Debreceniense 12., 11–43. old.

Bárány, Attila, 2014. A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között. „Causa unionis causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a Konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk. Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 10–35. old.

Bárány, Attila, 2019. Zsigmond "utazó" kísérete Aachentől Rómáig (1414 – 1433). A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása, Debrecen: Debreceni Egyetem Történelmi Intézet, 9–50. old.

Bárczay, Oszkár, 1897. A heraldika kézikönyve. Bp., 508 old.

Csatáry, György, 1993. Levéltári kalászatok, Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 215 old.

Csergheő, Géza, Csoma, József, 1888. A Perényiek középkori síremlékei. Archaeologiai Értesítő Új folyam 8., 4. füzet, 295–303. old.

Csoma, József, 1889. A kassai dóm szentségházán lévő czímerek, Turul 7., 21–26. old.

Engel, Pál, 2001. Magyarország világi archontológiája 1301 – 1457. Középkori magyar adattár. (PC CD-ROM). Bp.

Fallenbüchl, Zoltán, 1988. Magyarország főméltóságai, Budapest: Maecenas Kiadó, 159 old.

Horváth, Sándor, 1908. Adatok a Perényi család történetéhez (1440 – 1450), Magyar Történelmi Tár, 1908, 1–11. old.

Jékely, Zsombor, 2014. Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 355–370 old.

Kobály, Ilona, 1999. A Perényi család kéziratgyűjteménye a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban, Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 204 old.

Kobály, Ilona, 2001. A Perényi család kéziratgyűjteménye a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza, 15. évf., 199–204. old.

Komáromy, András, 1894. Nyalábvár és uradalma. Századok, 28. sz., 492–519 old.

Komáromy, András, 1895. A báró Perényi család levéltárából (1603 – 1699). Magyar Történelmi Tár., 506–523., 677–699. old.

Komáromy, András, 1896. A báró Perényi család levéltárából (1603 – 1699). Magyar Történelmi Tár. 63–84., 437–457., 689–717. old.

Komáromy, András, 1899. A Perényiek a mohácsi vész előtt. Csalártörténeti Értesítő. 1., 2. old.

Komáromy, András, 1900. A báró Perényi család levéltárából (1420 – 1571). Magyar Történelmi Tár., 119–134. old.

Komáromy, András, 1901. Perényi-féle ingóságok leltára 1569-ből, Magyar Történelmi Tár, 588–597. old.

Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc), 1990, Budapest: Akadémiai Kiadó, I. kötet, 571 old.

Magyarország főispánjainak története 1000 – 1903 (szerk.: Medgyesi Somogyi Zsigmond), 1902, Budapest, 256 old.

Nagy, Iván, 1862. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IX. kötet (P–R), Pest: kiadja Ráth Mór, 852 old.

Novák, Ádám, 2014. A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 385–400 old.

Novák, Ádám, 2015. Egy felső-magyarországi bárói család birtoklástörténete 1465-ig. A terebesi Perényiek. Agrártörténeti Szemle. 56, 1–49. old.

Novák, Ádám, 2018. A terebesi Perényi család familiárisi hálózata: különös tekintettel a Zsigmond-korra. Középkortörténeti tanulmányok 10: A X. Medieviztikai PhD-konferencia (Szeged, 2017. június 7–9.) előadásai. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 183–208. old.

Novák, Ádám, 2019. Gondolatok a magyar arisztokrácia reprezentációjáról: pecséthasználat és rezidencia a késő középkorban, Honismeret, 66–71. old.

Novák, Ádám, 2020. A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig, Debrecen: DE–FIK „Magyarország a középkori Európában” Kutatócsoport (NKFIH-1150-6/2019) és a Printart-Press Kft, 289 old.

Prohnenko I., Mojzsesz V., Zsilenko M., 2013. Kárpátalja középkori és kora újkorai várainak kutatása. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve LV, Nyíregyháza, 203–250. old.

Prohnenko, Ihor, Zsilenko, Mária, Buzás, Gergely, 2016. A nyalábvári Perényi-sírkő. Archaeologia-Altum Castrum Online, Visegrád: Mátyás király Múzeum. 25 old.

Rácz, Miklós, Héczey-Markó, Ágnes, 2013. Egy különös középkori sírkő Abaújháron. Archaeologia-Altum Castrum Online, Visegrád: Mátyás király Múzeum. 6 old.

Szabó, István, 1994. Ugocsa megye, Budapest-Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány-Új Mandátum Kiadó, 271 old.

Tringli, István, 1992. Hunyadi Mátyás és a Perényiek. Levéltári Közlemények, 63. (1–2.), 175–192. old.

Ur és paraszt a magyar élet egységében (szerk.: Eckhardt Sándor), 1941, Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyarságtudományi Intézete, 222 old.

Zubánics, László, 2010. „Perli-e még ezt a hont más?” Ezer évig tényleg nem volt itt semmi? Vagy mégis?! Honismereti tanulmányok, Ungvár: Intermix Kiadó, 260 old.

- Zubánics, László, 2015. Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI – XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 156 old.
- Zubánics, László, 2016. Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI – XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 292 old.
- Zubánics, László, 2020. Múlt tükrében elmerengve... Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI – XVIII. század fordulóján, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 357 old.
- Zsoldos, Attila, 2017. A Druget-tartomány története 1315 – 1342, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 306 old.
- Зубанич, Л. 2014а. Дворянство у системі комітатського управління на Закарпатті у XVI – XVII ст., Науковий вісник Чорноморського державного університету ім. Петра Могили. Серія Історія, Миколаїв: Вид-во ЧДУ ім. Петра Могили, Випуск 229, с. 10–14.
- Зубанич, Л., 2012. Участь дворянства у комітатському правосудді протягом XVI – XVIII століття, Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 29, с. 8–12.
- Зубанич, Л., 2013а. Дворянство Верхнього Потисся та повстання Дердя Довжі, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 1 (30), с. 5–10.
- Зубанич, Л., 2013б. Сентміклошська (Чинадіївська) домінія та дворянська родина Телегді, *Науковий вісник Ужгородського національного університету*. Серія Історія, Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 2 (31), с. 7–13.
- Зубанич, Л., 2014б. Роль дворянства Закарпаття у суспільно-політичному житті в XVI – XVII століттях, Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія Історія, Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 32, с. 3–9.
- Міговк, Р., 2013. Королівський замок «Ньолаб» у дзеркалі джерел (1262 – 1515), Науковий вісник Ужгородського університету. Серія Історія. Ужгород: Вид-во УжНУ «Говерла», вип. 1 (30), с. 159–162.
- Міговк, Р., Зубанич, Л., 2023. Розвиток міст Лампертсас і Севлюш у Середньовіччі, Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Історія, 2 (49), с. 66–77.
- Однороженко, О., 2011. „Marchia Ruthenorum” Угорського королівства, Українська (руська) еліта доби Середньовіччя і раннього модерну, Київ: Темпора, с. 417.
- Прохненко, І., Жиленко, М., Мойжес, В., 2016. Королівський замок Нялаб, Вісник Інституту археології, Львів, вип. 11, с. 123–154.
- Прохненко, І., Жиленко, М., 2018. Дослідження замків Закарпаття археологічною експедицією Ужгородського національного університету, Археологія, № 3, с. 107–125.

Referenses

Dzherela:

Neopublikovani:

- Derzhavnyi arkhiv Zakarpaskoi oblasti (dali DAZO 1). Cimeinyi fond baroniv Pereni. Kopii dekretu korolia Uhorshchyny Maksymiliana pro daruvannia pochesnoho zvan'nia i tytulu barona korolivskomu namisnyku Emerikhu Pereni i yoho spadkoiemstiam, f. 60, op. 1, spr. 7, 1 ark. (in Latin).
- DAZO 2. Cimeinyi fond baroniv Pereni. Zbirnyk dokumentiv pomishchytskykh rodyn Pereni, Dobo, Melit, Turzo, shcho zberihaiutsia v arkhivi Pozhonskoi kapituly, 1521 – 1728 rr., f. 60, op. 1, spr. 9, 3 ark. (in Hungarian).
- DAZO 3. Cimeinyi fond baroniv Pereni. Lysty Habora Pereni do druzhyny Kateryny Shalhai z ekonomichnykh pytan, f. 60, op. 2, spr. 25, 3 ark. (in Hungarian).
- DAZO 4. Cimeinyi fond baroniv Pereni. Protokol rozghliadu sporu pro maino mizh chlenamy sim'i Pereni, 27.10.1625 r., f. 60, op. 4, spr. 9, 1 ark. (in Hungarian).
- DAZO 5. Nadzhupan Ugochanskoi zhupy. Opys maina, yakyi ovdovila Hanna Kornish peredala svoii dochtsi Yelyzaveti Pereni, 1680 r., f. 674, op. 8, spr. 79, 3 ark. (in Hungarian).
- DAZO 6. Nadzhupan Ugochaskoi zhupy. Spysok dokumentiv sim'i Pereni, shcho znakhodiatsia v arkhivi yeherskoi kapituly, 1651 – 1665 rr., f. 674, op. 13, spr. 12, 1 ark. (in Hungarian).
- Magyar Nemzeti Levéltár Országos Levéltár (a továbbiakban MNL OL 1), p 537. A Perényi család levéltára. A család egészét érintő iratok. Rokon családok (Szaniszlóffy, Báthory, Czobor, Kállay) iratai, 1553 – 1852. (in Latin, Hungarian).
- MNL OL (2), P 1963. A Perényi család levéltára. Birtokjogi és birtokgazdálkodási iratok, 1541 – 1882. (in Hungarian).
- MNL OL (3), P 1967. A Perényi család levéltára. Családtagok iratai, 1539 – 1863. (in Latin, Hungarian).
- MNL OL (4), P 1968. A Perényi család levéltára. Országos jelentőségű iratok, 1633 – 1869. (in Hungarian).
- MNL OL (5), P 1969. A Perényi család levéltára. Missilesek, 1612 – 1875. (in Latin, Hungarian).
- MNL OL (6), P 1971. A Perényi család levéltára. Rokon és idegen családok (Báthory, Csáky, Czobor, Forgács, báró Horváth, gr. Károlyi, Kornis, Kosztruba, Maksay, báró Sztojka, Huszár, Thurzó) iratai, 1529 – 1845. (in Latin, Hungarian).

Opublikovani:

- A Perényi család oklevéltára, 2008. Közzéteszi Tringli István. Budapest: Magyar Országos Levéltár – MTA Történettudományi Intézet, 509 old. (in Hungarian).
- C. Tóth, Norbert, 2006. Ugocsa megye hatóságának oklevelei 1290 – 1526, Budapest: A MTA–MOL Zsigmondkori Oklevéltár Kutatócsoport kiadványa, 123 old. (in Hungarian).
- Carolus, Wagner. Collectanea genealogico-historica illustrium Hungariae familiarum quae jam interciderunt I–IV. (Posonii, Pestini, Lipsiae, 1802). [Електронний ресурс] URL: https://adtplus.arcanum.hu/hu/view/CsaladHely_AltalanosCsaladtortenet_CollectaneaGenealogicoCarolusWagner/?pg=0&layout=s. (in Hungarian).
- Szirmai, Antonius, 1804. Notitia historica comitatvs Zempleniensis. Bvdae, 371 old. (in Latin).

Literatura:

- Acsády, Ignác, 1897. Régi magyar birtokviszonyok 1494–1598. Értekezések a Történelemtudományok Köréből XVI. kötet. Budapest: MTA, 81–148. old. (in Hungarian).
- Bárány, Attila, 2004. Zsigmond király 1416-os angliai kísérete. Aetas 19, 3–4. szám, 5–30. old. (in Hungarian).
- Bárány, Attila, 2013. A fejedelmi lovagrendek hatása a magyar bárói társadalomban. A magyar arisztokrácia társadalmi sokszínűsége, változó értékek és életviszonyok (szerk. Papp Klára, Püski Levente), Debrecen: Speculum historiae Debreceniense 12., 11–43. old. (in Hungarian).
- Bárány, Attila, 2014. A Luxemburg-ház nyugati (angol, francia, burgundi) kapcsolatai 1378 és 1416 között. „Causa unionis causa fidei, causa reformationis in capite et membris.” Tanulmányok a Konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk. Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 10–35. old. (in Hungarian).
- Bárány, Attila, 2019. Zsigmond "utazó" kísérete Aachentől Rómáig (1414 – 1433). A magyar arisztokrácia társadalmi-közéleti kapcsolatai és szerepvállalása, Debrecen: Egyetem Történelmi Intézet, 9–50. old. (in Hungarian).
- Bárczay, Oszkár, 1897. A heraldika kézikönyve. Bp., 508 old. (in Hungarian).
- Csatáry, György, 1993. Levéltári kalászatok, Ungvár–Budapest: Intermix Kiadó, 215 old. (in Hungarian).
- Csergheő, Géza, Csoma, József, 1888. A Perényiek középkori síremlékei. Archaeologiai Értesítő Új folyam 8., 4. füzet, 295–303. old. (in Hungarian).
- Csoma, József, 1889. A kassai dóm szentségházán lévő czímerek, Turul 7., 21–26. old. (in Hungarian).
- Engel, Pál, 2001. Magyarország világi archontológiája 1301 – 1457, Középkori magyar adattár. (PC CD-ROM). Bp. (in Hungarian).
- Fallenbüchl, Zoltán, 1988. Magyarország főméltóságai, Budapest: Maecenas Kiadó, 159 old. (in Hungarian).
- Horváth, Sándor, 1908. Adatok a Perényi család történetéhez (1440 – 1450), Magyar Történelmi Tár, 1908, 1–11. old. (in Hungarian).
- Jékely, Zsombor, 2014. Címerkönyvek és címereslevelek: magyar nemesi címerek a konstanzi zsinat idején. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 355–370 old. (in Hungarian).
- Kobály, Ilona, 1999. A Perényi család kéziratgyűjteménye a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban, Ungvár: Kárpátaljai Magyar Kulturális Szövetség, 204 old. (in Hungarian).
- Kobály, Ilona, 2001. A Perényi család kéziratgyűjteménye a Kárpátaljai Honismereti Múzeumban. Szabolcs-Szatmár-Beregi Levéltári Évkönyv, Nyíregyháza, 15. évf., 199–204. old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1894. Nyalábvár és uradalma. Századok, 28. sz., 492–519 old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1895. A báró Perényi család levéltárából (1603 – 1699). Magyar Történelmi Tár., 506–523, 677–699. old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1896. A báró Perényi család levéltárából (1603 – 1699), Magyar Történelmi Tár. 6–84, 437–457, 689–717. old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1899. A Perényiek a mohácsi vész előtt. Csalártörténeti Értesítő. 1, 2. old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1900. A báró Perényi család levéltárából (1420 – 1571), Magyar Történelmi Tár. 119–134. old. (in Hungarian).
- Komáromy, András, 1901. Perényi-féle ingóságok leltára 1569-ből. Magyar Történelmi Tár, 588–597. old. (in Hungarian).
- Magyarország birtokviszonyai a 16. század közepén (szerk. Maksay Ferenc), 1990., Budapest: Akadémiai Kiadó, I. kötet, 571 old. (in Hungarian).
- Magyarország főispánjainak története 1000 – 1903 (szerk.: Medgyesi Somogyi Zsigmond), 1902, Budapest, 256 old. (in Hungarian).
- Nagy, Iván, 1862. Magyarország családai czímerekkel és nemzedékrendi táblákkal. IX. kötet (P–R), Pest: kiadja Ráth Mór, 852 old. (in Hungarian).
- Novák, Ádám, 2014. A sasember fiai. Egy főúri család és familiája Luxemburgi Zsigmond kíséretében. „Causa unionis, causa fidei, causa reformationis in capite et membris”. Tanulmányok a konstanzi zsinat 600. évfordulója alkalmából (szerk.: Bárány Attila, Pósnán László), Debrecen: Printart-Press Kft., 385–400 old. (in Hungarian).
- Novák, Ádám, 2015. Egy felső-magyarországi bárói család birtoklástörténete 1465-ig. A terebesi Perényiek. Agrártörténeti Szemle. 56, 1–49. old. (in Hungarian).
- Novák, Ádám, 2018. A terebesi Perényi család familiárisi hálózata: különös tekintettel a Zsigmond-korra. Középkortörténeti tanulmányok 10.: A X. Medieviztikai PhD-konferencia (Szeged, 2017. június 7–9.) előadásai. Szeged: Szegedi Középkorász Műhely, 183–208. old. (in Hungarian).
- Novák, Ádám, 2019. Gondolatok a magyar arisztokrácia reprezentációjáról: pecséthasználat és rezidencia a késő középkorban. Honismeret, 66–71. old. (in Hungarian).
- Novák, Ádám, 2020. A terebesi Perényi család története a 15. század közepéig. Debrecen: DE–FIK „Magyarország a középkori Európában” Kutatócsoport (NKFIH-1150-6/2019) és a Printart-Press Kft, 289 old. (in Hungarian).
- Prohnenko, I., Mojzsesz, V., Zsilenko, M., 2013. Kárpátalja középkori és kora újkori várainak kutatása. A nyíregyházi Jósza András Múzeum Évkönyve LV. Nyíregyháza, 203–250. old. (in Hungarian).
- Prohnenko, Ihor, Zsilenko, Mária, Buzás, Gergely, 2016. A nyalábvári Perényi-sírkő. Archaeologia-Altum Castrum Online, Visegrád: Mátyás király Múzeum. 25 old. (in Hungarian).
- Rác, Miklós, Héczey-Markó, Ágnes, 2013. Egy különös középkori sírkő Abaújváron. Archaeologia-Altum Castrum Online, Visegrád: Mátyás király Múzeum. 6 old. (in Hungarian).
- Szabó, István, 1994. Ugocsa megye. Budapest-Beregszász: Hatodik Síp Alapítvány-Új Mandátum Kiadó, 271 old. (in Hungarian).
- Tringli, István, 1992. Hunyadi Mátyás és a Perényiek. Levéltári Közlemények, 63. (1–2.), 175–192. old. (in Hungarian).
- Ur és paraszt a magyar élet egységében (szerk.: Eckhardt Sándor), 1941. Budapest: Budapesti Kir. Magyar Pázmány Péter Tudományegyetem, Bölcsészeti Karának Magyarástudományi Intézete, 222 old. (in Hungarian).
- Zubánics, László, 2010. „Perli-e még ezt a hont más?” Ezer évig tényleg nem volt itt semmi? Vagy mégis?! Honismereti tanulmányok, Ungvár: Intermix Kiadó, 260 old. (in Hungarian).
- Zubánics, László, 2015. Világok végein. Északkelet-Magyarország a XVI–XVIII. században: politika, gazdaság, kultúra, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 156 old. (in Hungarian).

Zubánics, László, 2016. Vitézi végek dicsérete. A nemesség szerepe a XVI–XVIII. századi Északkelet-Magyarország társadalmi fejlődésében, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 292 old. (in Hungarian).

Zubánics, László, 2020. Múlt tükrében elmerengve... Északkelet-Magyarország mindennapjai a XVI–XVIII. század fordulóján, Ungvár-Budapest: Intermix Kiadó, 357old. (in Hungarian).

Zsoldos, Attila, 2017. A Druget-tartomány története 1315 – 1342, Budapest: MTA Bölcsészettudományi Kutatóközpont Történettudományi Intézete, 306 old. (in Hungarian).

Zubanych, L. 2014a. Dvorianstvo u systemi komitatskoho upravlinnia na Zakarpatti u XVI – XVII st. [Nobility in the system of comitat administration in Transcarpathia in the 16th – 18th centuries], Naukovyi visnyk Chornomorskoho derzhavnogo universytetu im. Petra Mohyly. Serii Istorii, Mykolaiv: Vyd-vo ChDU im. Petra Mohyly, Vypusk 229, s. 10–14. (in Ukrainian).

Zubanych, L., 2012. Uchast dvorianstva u komitatskomu pravosudiv protiahom XVI – XVIII stolittia [Participation of the Nobility in Comitatus Justice in the XVI – XVIII centuries], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser. Istorii. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», Vyp. 29, s. 8–12. (in Ukrainian).

Zubanych, L., 2013a. Dvorianstvo Verkhnoho Potyssia ta povstannia Dierdia Dovzhi [The nobility of Upper Potyssia and the uprising of Derdia Dovzha], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Istorii. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», Vyp. 1 (30), s. 5–10. (in Ukrainian).

Zubanych, L., 2013b. Sentmikloshska (Chynadiivska) dominiia ta dvorianska rodyna Telehdi [St. Miklós (Chynadiyev) dominion and the noble family of Telegdy], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Istorii., Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», Vyp. 2 (31), s. 7–13. (in Ukrainian).

Zubanych, L., 2014b. Rol dvorianstva Zakarpattia u suspilno-politychnomu zhytti v XVI – XVII stolittiah [The role of the nobility of Transcarpathia in socio-political life in the XVI – XVII centuries], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu. Ser. Istorii. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», Vyp. 32., c. 3–9. (in Ukrainian).

Mihovk, R., 2013. Korolivskiyi zamok «Nolab» u dzerkali dzherel (1262 – 1515) [Royal Castle Nölab in the mirror of springs (1262 – 1515)], Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu. Ser. Istorii. Uzhhorod: Vyd-vo UzhNU «Hoverla», Vyp. 1 (30), s. 159–162. (in Ukrainian).

Mihovk, R., Zubanych, L., 2023. Rozvytok mist Lampertsas i Sevliu u Serednovichchi [Medieval urban development of Lampertsas and Sevlius], Scientific Herald of Uzhhorod University. Series: History / Ministry of Education and Science of Ukraine; State Higher Educational Establishment «Uzhhorod National University», Faculty of History and International Relations; [Editorial board: Y. Danylets (editor-in-chief) and other]; Uzhhorod: Publisher of Uzhhorod National University «Hoverla», 2023. Issue 2 (49). (in Ukrainian).

Odnozhenko, O., 2011. „Marchia Ruthenorum” Uhorskoho korolivstva. Ukrainska (ruska) elita doby Serednovichchia i rannoho modern [“Marchia Ruthenorum” of the Kingdom of Hungary, the Ukrainian (Ruthenian) elite of the Middle Ages and early modernity], Kyiv: Tempore, s. 417. (in Ukrainian).

Prokhnenko, I., Zhylenko, M., Moizhes, V., 2016. Korolivskiyi zamok Nialab [Royal castle of Nyalab], *Visnyk Instytutu arkeolohii*, Lviv, Vyp. 11, s. 123–154. (in Ukrainian).

Prokhnenko, I., Zhylenko, M., 2018. Doslidzhennia zamkiv Zakarpattia arkeolohichnoiu ekspeditsiieiu Uzhhorodskoho natsionalnoho universytetu [Research of Transcarpathian castles by the archaeological expedition of Uzhhorod National University], *Arkheolohiia*, № 3, s. 107–125. (in Ukrainian).

Laslov Zubanych

Candidate of historical sciences, Associate Professor of the Department of Hungarian History and European Integration, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

Ihor Prokhnenko

Candidate of historical sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Archeology, Ethnology and Cultural Studies at the Faculty of History and International Relations, SHEE «Uzhhorod National University», Uzhhorod

FORMS OF REPRESENTATION OF POWER ON THE EXAMPLE OF THE PERENI FAMILY IN THE 14TH–15TH CENTURIES

There are many historical tools available to researchers to help them understand the past. In addition to the classical subjects (heraldry, sphragistics, insignology, genealogy, archontology, etc.), a number of new, modern auxiliary sciences (historical psychology, network analysis, etc.) have recently been introduced into the methodology of historiography. Family history research has played an important role in Hungarian history since the 19th century, while the digitisation of the Hungarian National Archives has led to a renewed interest in researching the history of families with a significant historical heritage (and archival material). The archival collection of the Perényi family in Nyaláb and the baron Perényi family archives at the State Archives of Transcarpathia County provide researchers with a relatively accurate picture of the family's history in the 14th and 15th centuries. This may be important, since the public (and scientific) scholarship in Transcarpathia has so far focused mainly on only a fraction of the family's history and its prominent personalities. In our research, we will focus on an early period of the history of the Perényi, the Luxembourg period (1387 – 1437). The members of the Perényi family, who originated in the Abaúj county and rose to the rank of noblemen, rose to the highest echelons of power thanks to their personal talents and loyalty to the ruler, becoming some of the richest landowners in the country. During their European tours (accompanied by the king or on diplomatic missions), the Perényi's, who were part of King Sigismund's immediate entourage, were able to learn about the various forms of power representation, which they used in their everyday lives and in their wider environment. Some of these

have survived to this day, illustrating the Perényi family's cultural patronage. The coats of arms used by the Perényi, for example, adorned church and secular buildings, seals and tombstones, showing the place of the bearer in the social hierarchy. As a result of archaeological research, in addition to the previously known tombstones at Trebišov and Rudabánya, new ones have recently been discovered in Abaújvár and Királyháza.

Keywords: *Perényi, King Sigismund, coat of arms, county, ispan, baron, Kingdom of Hungary.*

Надійшла до редакції / Received: 08.11.2024

Схвалено до друку / Accepted: 16.12.2024

ІЛЮСТРАЦІЇ



Рис. 1. Старий герб родини Перені (оригінал та кольорова реконструкція) у святині собору Св. Єлизавети в м. Кошшо



Рис. 2. Герб Перені в португальському альбомі «Livro de Arautos»



Рис. 3. Герб Перені в «Warrenbuch Conrads von Grünenberg» (1480)



Рис. 4. Розширений герб Перені (кольорова реконструкція).

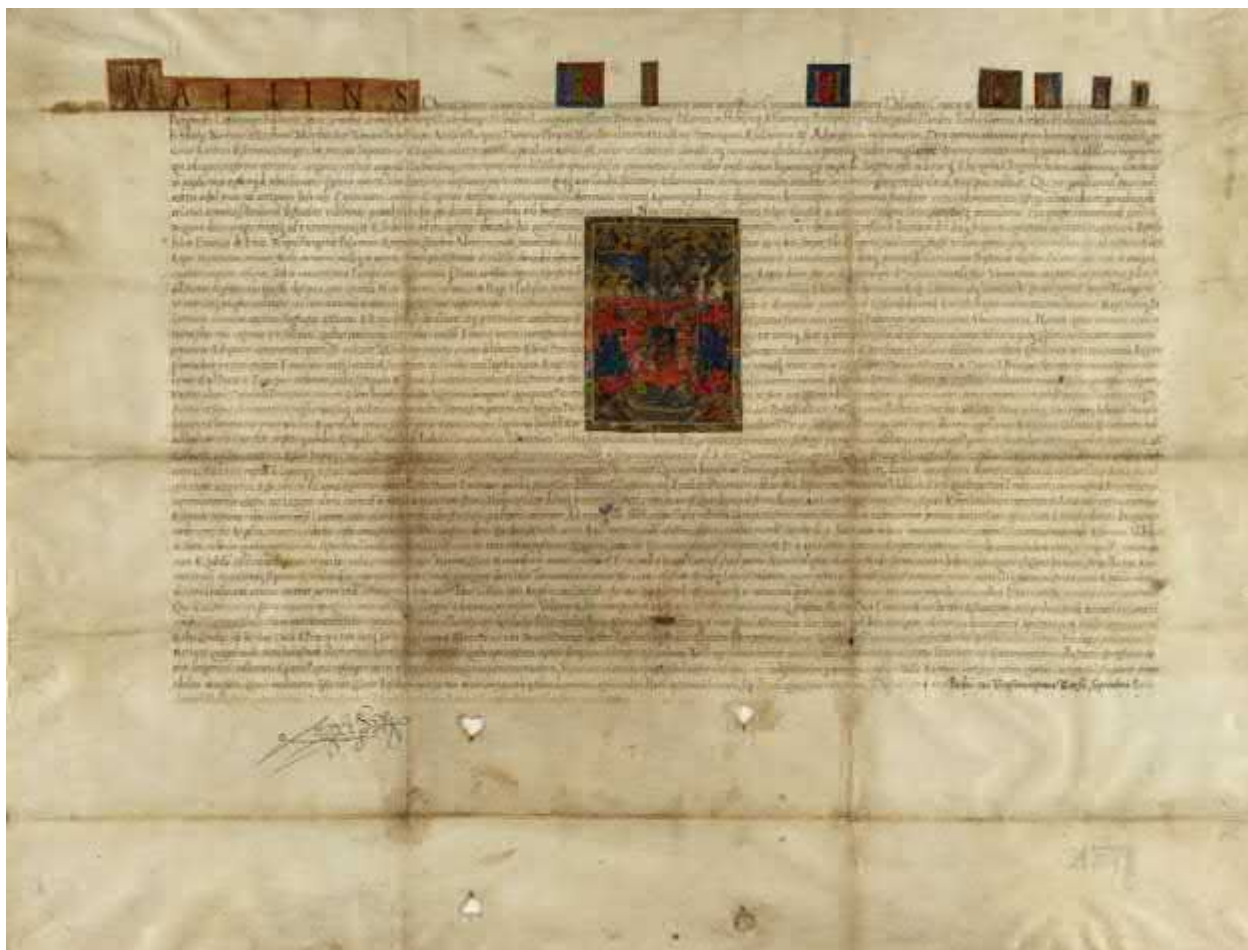


Рис. 5. Імператорська грамота Максиміліана I (Габсбург). 1517. Štátny archív v Bratislave.



Рис. 6. Герб Імре Перені, князя Священної Римської імперії (кольорова реконструкція).



Рис. 7. Печатка Петра Перені мачванського бана, ішпана секельського (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár)



Рис. 8. Третя печатка королівського скарбник Яноша Перені, 1439 р. (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár)



Рис. 9. Четверта печатка (з 1452 р.) королівського скарбник Яноша Перені, 1452 р. (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár)



Рис. 10. Печатка палатина Імре Перені, 1505 р. (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár)



Рис. 11. Перснева печатка палатина Імре Перені, 1517 р. (Magyar Nemzeti Levéltár – Országos Levéltár).



Рис. 12. Фрагмент мармурної епітафії таємного канцлера Імре (II) Перені.

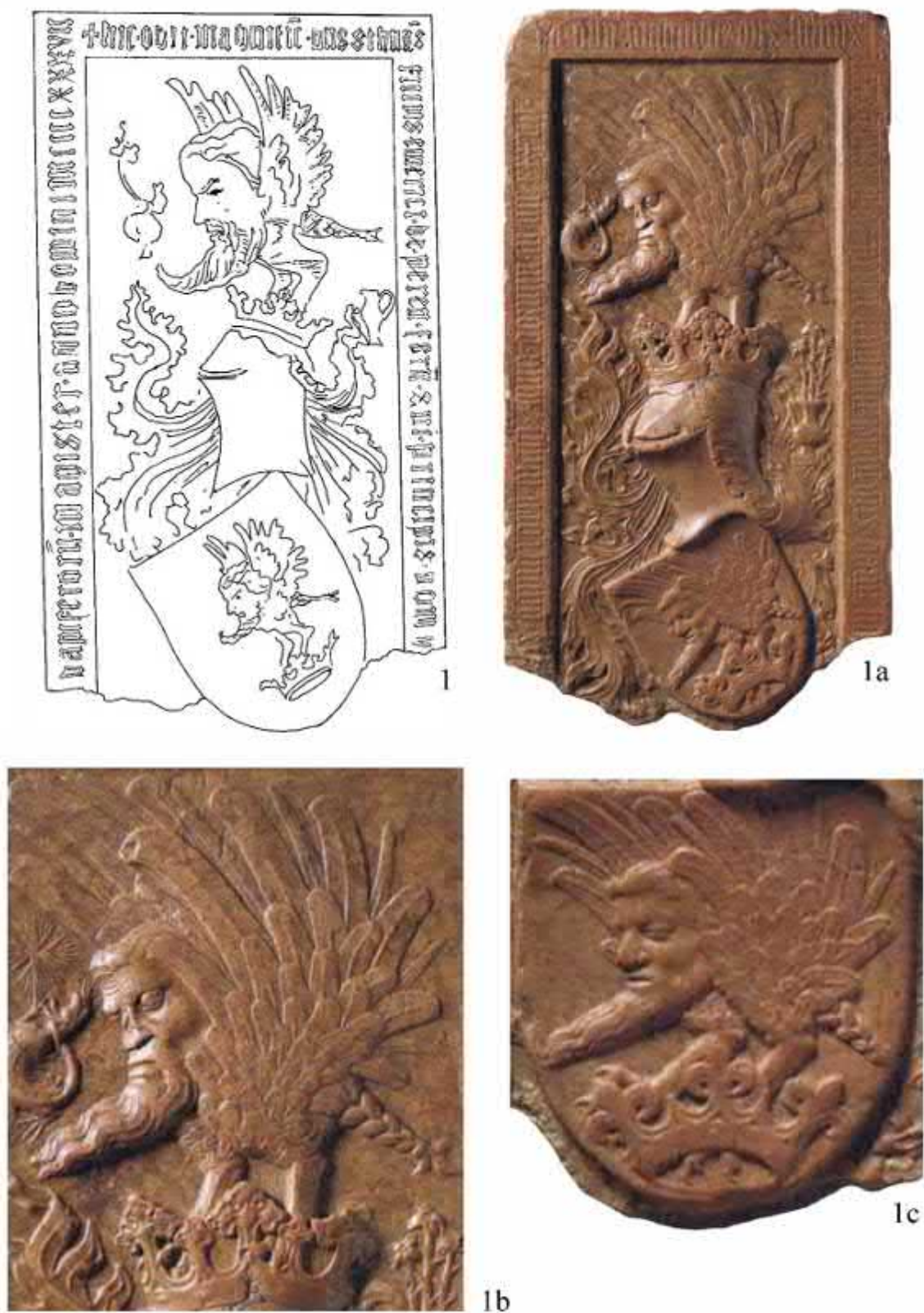


Рис. 13. Мармурна епітафія стольника Іштвана (II) Перені (Рудобаня, реформатська церква)



1



1a



1b

Рис. 14. Мармурна епітафія стольника Яноша (II) Перені (Требішов, католицька церква Благовіщення Богородиці, фото Я. Хованця)

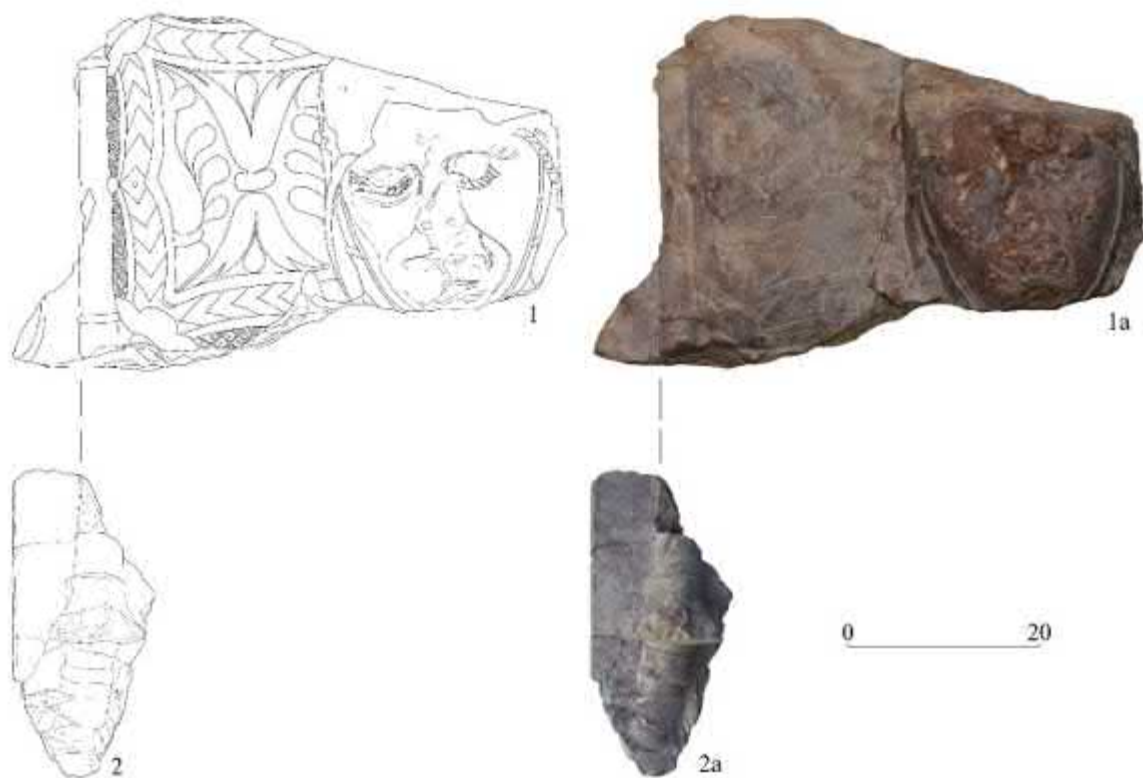


Рис. 15. Фрагмент невідомого надгробку Перені з Королева.



Рис. 16. Герб Перені. Замок Шарошпоток.



Рис.17. Фрагмент розширеного герба Перені. Замок Шіклош.



0 5

Рис.18. Фрагмент плити з зображення герба Перені (балка каміна). Замок Нялаб, розкоп III, кімната 2.)



0 5

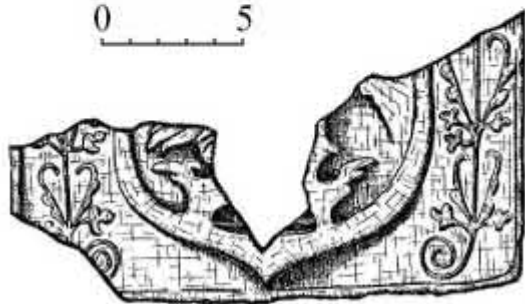


Рис.19. Кахля з зображення герба Перені. Замок Нялаб.